

Методологија самовредновања

Методологија самовредновања подразумева успостављање и развијање јединствених критеријума за вредновање рада школе у целини.

Самовредновање није само обична процена сопственог квалитета прикупљањем и анализом података, већ представља процес који се одвија кроз више могућих фаза и активности:

- Дискусија у што ширем кругу – анализа стања у школи;
- Избор кључних области и подручја вредновања;
- Сагледавање постојећег стања у изабраним кључним областима;
- Уочавање јаких и слабих страна;
- Израда плана за отклањање уочених слабости;
- Утврђивање ефекта планираних активности.

Избор области или подручја која ће се самовредновати може се извршити на основу:

- Процене и иницијатива саме школе-директора, наставничког или стручног већа, Школског одбора, родитеља, ученика...
- Спољашње процене и подстицаја (резултата спољашњег вредновања, резултата националних тестирања...)

Периодично би требало спровести вредновање за стицање прегледа тренутног стања у свим кључним областима живота и рада школе. Такав преглед пружа непосредну повратну информацију о посебно јаким странама, као и о областима које треба унапредити.

1. Принципи и правила самовредновања

Самовредновање је континуирани процес у коме се школа не бави само сагледавањем резултата, већ и проценом колико су ефикасне активности које делимично или у потпуности зависе од актера у једној образовно-васпитној установи. У том смислу, у процесу самовредновања се препоручује поштовање одређених принципа:

1. Потребно је сагледати чињенице и појаве са више аспеката и упоредити податке добијене од различитих учесника.
  2. Подаци прикупљени различитим инструментима се обрађују и анализирају.
  3. Мора се обезбедити анонимност података и њихова заштита од злоупотребе.
- Правила доступности и употребе података морају бити потпуно јасна.
4. Брига за квалитет треба да буде професионална и заједничка одговорност свих запослених у школи; слабе стране се морају решавати као заједнички проблем, а не као проблем појединаца.
  5. О резултатима самовредновања треба обавестити све заинтересоване стране, при чему се добијени резултати не могу користити за рангирање појединаца или школа.
  6. Планирани кораци треба да буду доступни и остварљиви, али увек треба имати на уму и ширу перспективу процеса.
  7. Тек када се у основним цртама упозна целина, школа може да утврди приоритете и да се бави обезбеђивањем и унапређивањем квалитета на ужем подручју.
  8. Школе треба да израде и усвоја правила и процедуре за извођење самовредновања која садрже:

- Основна начела за обезбеђивање одговарајуће климе и културе (правила комуникације);
- Правила чувања, заштите и располагања подацима;
- Начин обрађивања података;
- Инструменте за праћење и вредновање квалитета рада школе.

2. Нивои и обим вредновања

Вредновањем се може обухватити:

1. систем образовања у целини,
2. поједини делови, нпр. све основне школе,
3. појединачне школе,
4. поједини разреди или одељења.

На сваком од наведених нивоа могу се вредновати кључне области или њихови делови, поједина подручја вредновања или поједини показатељи.

Према обиму, самовредновање/ вредновање може бити свеобухватно или делимично. Ако је самовредновање усмерено на одређено питање или проблем, школа не мора процењивати једну или више кључних области у целини, већ ће изабрати неколико показатеља из различитих кључних области.

Свеобухватно самовредновање/ вредновање се спроводи ради добијања шире слике о целокупном раду и животу школе. Делимично самовредновање/вредновање има за циљ детаљније сагледавање одређених аспеката живота и рада школе како би се поједине кључне области или подручја могли задржати као одређени квалитет школе или како би се могле даље унапредити.

3. Самовредновање и спољашње вредновање

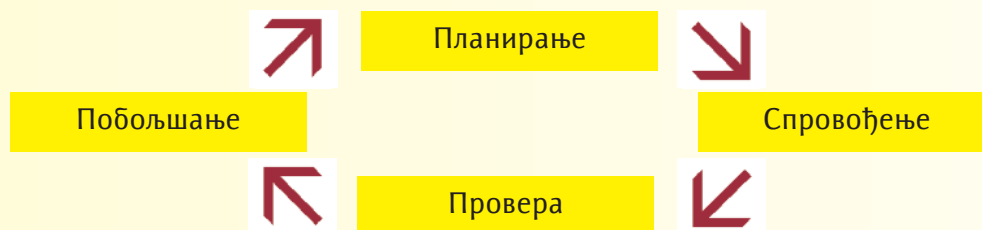
Самовредновање школа спроводи ради унапређивања свог рада и оно представља један од механизма обезбеђивања квалитета. Спољашње вредновање које спроводе просветне власти пружа /обезбеђује информацију о квалитету рада одређене школе по истим принципима и показатељима квалитета. Истовремено, спољашње вредновање помаже школи да смањи субјективност при самопроцени, односно указује на јаке и слабе стране на основу прикупљених доказа.

Спољашње вредновање само по себи не може да подигне квалитет школе на виши ниво, али може да подстакне школу на бољи рад. Примена једиснтвених критеријума (показатеља, нивоа остварености) подиже ниво објективности и школског самовредновања и спољашњег вредновања.

4. Самовредновање и школско развојно планирање

Резултати самовредновања школе представљају основу за израду како акционих планова, тако и развојног плана за период од три до пет година. Развојним планом се дефинишу области квалитета развојног плана за период од три до пет година. Развојним планом се дефинишу области квалитета које треба унапређивати, задаци, активности и носиоци активности. Такође се планирају ресурси за остваривање

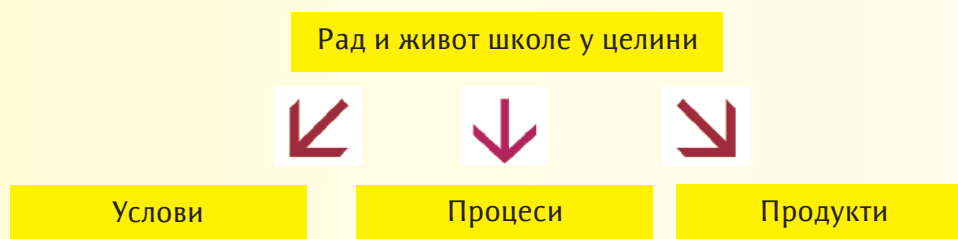
постављених задатака, као и детаљан временски план за њихову реализацију у процесу школског развојног планирања учествују све интересне групе, а на предлог стручног актива за развојно планирање, Школски одбор усваја развојни план. У поступку спољашњег вредновања квалитета школе вреднује се и остваривање њеног развојног плана.

Квалитетно образовање укључује циклично смењивање самовредновања/ вредновања и акционог и развојног планирања.

5. Шта вреднујемо

Да би се сагледао квалитет рада школе у целини, потребно је размишљати о условима у којима школа ради, процесима који се дешавају у школи и продуктима, исходима или резултатима које школа постиже.

Ове три категорије су биле основ за дефинисање и утврђивање кључних области:

1. ШКОЛСКИ ПРОГРАМ И ГОДИШЊИ ПРОГРАМ РАДА ШКОЛЕ
2. НАСТАВА И УЧЕЊЕ
3. ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
4. ПОДРШКА УЧЕНИЦИМА
5. ЕТОС
6. РЕСУРСИ
7. РУКОВОЂЕЊЕ, ОРГАНИЗАЦИЈА И ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ КВАЛИТЕТА

6. Шта се може вредновати у кључним областима

Школски програм и годишњи програм рада школе. Вредновањем квалитета школског програма процењујемо: његову структуру, квалитет наставне понуде, усклађеност са специфичностима и потребама ученика, везу развојног плана са резултатима самовредновања школе...

Настава и учење. У овој области се прате и вреднују: планирање и припремање наставе и других облика образовно-васпитног рада, реализација наставе, активност

ученика, начин учења, оцењивање, праћење, извештавање...

Постигнућа ученика. У овој области је могуће вредновати: успех у учењу (на ниову разреда, одељења, школе), квалитет знања, постигнућа ученика на квалификационим и пријемним испитима и такмичењима, мотивацију ученика, вредности код ученика...

Подршка ученицима. Област у којој се сагледава: квалитет бриге о ученицима, подршка њиховог учења, социјалног и личног развоја, професионалне оријентације...

Етос: Област у којој се вреднује: квалитет климе и односа у школи и у окружењу, заједништва, сарадње, осећај припадности школи и окружењу, једнакост, праивчност, партнерство...

Ресурси. У овој области се вреднује: кадар, простор, опрема, располагање финансијским средствима.

Руковођење, организација и обезбеђивање квалитета. Област у којој се вреднује: професионална компетенција, умеће и способности руководиоца, ефикасност руковођења, тимски рад, школски менаџмент, планирање и остваривање школског развојног плана, извештавање о квалитету рада, обезбеђивање квалитета...

7. Подручја вредновања, показатељи, нивои остварености

Самовредновање/вредновање врши се у кључним областима избором одговарајућих подручја вредновања и применом показатеља.

Подручја вредновања

Подручја вредновања су уже тематске целине (у односу на кључне области) које ближе дефинишу предмет праћења и вредновања. Свака кључна област је подељена на подручја вредновања по садржински сличним целинама унутар којих вреднујемо оствареност квалитета.

ПРИМЕР: Кључна област НАСТАВА И УЧЕЊЕ обухвата 4 подручја за вредновање квалитета:

1. Планирање и припремање
2. Наставни процес
3. Учење
4. Праћење напредовања ученика

Показатељи

Показатељи представљају следећи корак у конкретизацији појединих подручја вредновања. Они још прецизније дефинишу садржаје и активности у њима. Свако подручје обухвата неколико показатеља:

ПРИМЕР: У кључној области НАСТАВА И УЧЕЊЕ, у оквиру подручја ПРАЋЕЊЕ НАПРЕДОВАЊА УЧЕНИКА постоје два показатеља:

1. Праћење и оцењивање
2. Извештавање.

Нивои остварености

Нивои остварености представљају још један корак у конкретизацији појединих подручја. Они садрже јасан и прецизан опис остварености појединих показатеља у оквиру одређеног подручја. На основу искуства других земаља, са намером да се избегне устаљена пракса прибегавања средњој вредности, опредељење је да се вредновање оствареног врши помоћу четворостепене скале. Сваки ниво има одређено значење, од највишег нивоа 4 до најнижег нивоа 1.

Ниво 4 представља најпожељнију ситуацију, ситуацију коју школа тежи да достигне или да задржи. Доминирају јаке стране, а евентуални ситни недостаци не утичу на квалитет рада у школи. Без обзира што је школа достигла овај ниво, очекује се да и даље унапређује свој рад.

Ниво 3 карактерише више јаких него слабих страна, али постојеће слабости умањују укупан квалитет рада школе и пожељно их је отклањати.

Ниво 2 одражава присутност појединих јаких страна, али преовлађују слабе стране које значајно умањују квалитет рада. Овакво стање захтева предузимање одређених акција ради отклањања уочених слабости.

Ниво 1 означава да изразито преовлађују слабе стране које угрожавају напредовање и развој ученика. Неопходна је хитна акција и стручна помоћ за отклањање недостатака.

До утврђивања нивоа квалитета рада школе долази се професионалном интерпретацијом односа јаких и слабих страна. Приручник нуди описе нивоа 4 и нивоа 2. Описи чије карактеристике не одговарају нивоу 4 а имају више јаких страна него ниво 2 представљају ниво 3. Описи чије карактеристике не достижу ниво 2 представљају ниво 1.

ПРИМЕР: Описи показатеља ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ у подручју вредновања ПРАЋЕЊЕ НАПРЕДОВАЊА УЧЕНИКА у кључној области НАСТАВА И УЧЕЊЕ на нивоу 4 и 2.

Ниво 4.

Оцењивање постигнућа ученика се обавља редовно и у континуитету, као резултат систематског праћења ученика. Оцењивање се обавља сагласно прописаном Правилнику о оцењивању ученика и утврђеним националним стандардима. О критеријуму оцењивања наставници се договарају на нивоу стручног и одељењског/разредног већа. Разлике у критеријуму оцењивања истог предмета код различитих наставника су незнатне. Наставници примењују формативно и сумативно оцењивање и увиђају везу између квалитета сопственог рада и оцена својих ученика. Процена успешности наставе је у директној вези са оценама ученика и важан је фактор у даљем планирању рада.

Ниво 2.

Праћење и оцењивање је нередовно и најчешће се врши уочи класификационих периода. Оцењивање се врши сагласно прописаним правилима о оцењивању ученика, али је примена различитих врста оцењивања неравномерна, тако да у појединим предметима (нпр. страни језик, математика...) доминира оцењивање искључиво на основу писмених провера знања. Ученици добијају повратну

информацију о оцени, али се занемарује њена мотивациона функција.

8. КАКО ОБЕЗБЕДИТИ ДОКАЗЕ

За сваки појединачни показатељ треба обезбедити одговарајуће доказе. Постоје различите врсте доказа и бројни начини њиховог прикупљања.

- Можемо питати људе шта мисле (индивидуални разговори, групне дискусије, радни састанци, родитељски састанци, анкете и упитници...)
- Можемо погледати документацију и друге изворе (дневници рада, различите врсте извештаја и записника, ученички радови и свеске, планови рада, акциони и развојни план, правилници...)
- Можемо вршити непосредно посматрање (праћење појединих ученика, посматрање појединих одељења и часова видео записа сопствених часова, размена одељења, узајамно посматрање часова- хоризонтално вредновање...)
- Можемо анализирати податке (интерна и национална тестирања и испити, такмичења...)

9. УПУТСТВО ЗА ПРИМЕНУ ИНСТРУМЕНАТА

Овај део Приручника садржи предлоге и неке примере инструмената и поступака за прикупљање података и обезбеђивање доказа.

Инструменти су дати по кључним областима са конкретним упутствима, предлозима и коментарима, како би се олакшала њихова примена.

Школа може самостално израђивати различите инструменте и допуњавати простојеће.

Школа процењује квалитет свога рада на основу датог оквира вредновања (кључне области, подручја вредновања, показатељи и описи нивоа остварености 4 и 2).

Школа утврђује ниво остварености одређених показатеља у оквиру појединих подручја вредновања идентификујући своје јаке и слабе стране. До процене нивоа остварености појединих показатеља долази се анализом прикупљених података.

Процена се мора заснивати на ваљаним и поузданим доказима.

На које технике и инструменте се школе могу ослонити у процесу прикупљања података и обезбеђивање доказа?

Технике	Инструменти
Посматрање	<ul style="list-style-type: none"> ▪ протоколи за праћење ▪ листе снимања ▪ чек листе ▪ анегдотске белешке
Анкетирање	<ul style="list-style-type: none"> ▪ анкете ▪ упитници
Интервјуисање	<ul style="list-style-type: none"> ▪ разговори (индивидуални, групни, вођени, слободни)
Скалирање	<ul style="list-style-type: none"> ▪ скале (нумеричке, дескриптивне, графичке)
Тестирање	<ul style="list-style-type: none"> ▪ тестови (знања, способности, стандардизовани, нестандардизовани)

Уз инструменте за сваку кључну област даје се и преглед могућих извора доказа по подручјима вредновања, односно показатељима. У појединим кључним областима понуђене су чек листе ДОКУМЕНТАЦИЈА – ДОКАЗИ које представљају списак школске документације која се може користити као извор доказа и чек листе, односно, у појединим областима, скале процене које се односе на описе нивоа остварености, а служе да се једноставније одреде нивои при вредновању. Чек листе и скале су намењене и самовредновању и спољашњем вредновању, што значи да их могу користити и школа и саветници. Свакако да наведена документација није једини извор доказа. При одређивању нивоа остварености треба се ослонити и на разговоре с наставницима, ученицима, родитељима, директором, као и на друге изворе и технике прикупљања података.

Понуђени УПИТНИЦИ углавном траже од испитаника две врсте процене: процену тачности тврдње, односно степена присутности и процену важности датог исказа. Овакви упитници омогућавају прикупљање релевантних података који олакшавају школи да издвоји приоритете по извршеном самовредновању.

Очекује се да школе и школски тимови за самовредновање пажљиво размотре понуђене инструменте. Инструменти се могу применити у целини или прилагодити потребама школе. Школски тимови за самовредновање могу мењати понуђене табеле, чек листе, скале и упитнике прилагођавајућих предмету вредновања, испитаницима (циљној групи).

На пример:

- на основу датих упитника за ученике/ наставнике могу се направити упитници за родитеље/чланове Школског одбора уколико школски тим жели и мишљење родитеља/чланова Школског одбора;
- могу се комбиновати упитници уколико се вреднује више показатеља из више различитих подручја;
- дате тврдње и питања могу се разрадити, рашчланити, поједноставити (за млађе ученике);
- из предложених скала и упитника могу се избацити делови који нису предмет тренутног испитивања (нпр. део који се односи на процењивање важности тврдњи, делови упитника који се односе на показатељ који није предмет вредновања);
- упитници се могу допунити још неким захтевима уколико је због обраде и анализе потребна полна структура испитаника, узраст ученика и слично.

За прикупљање доказа школе могу користити осим понуђених инструмената и стандардизоване тестове, упитнике, скале и инструменте из педагошке литературе и других извора, као и инструменте које сами израде.

Применом разноврсних техника и инструмената долази се до валидних и релевантних података чијом се квантитативном и квалитативном анализом добијају одговори на питања постављених на почетку: Колико је добра наша школа? Како то знамо? Планирањем конкретних корака за унапређивање утврђених слабости одговара се и на треће постављено питање: Шта треба да учинимо да будемо још бољи?

10. Препоруке за поступак самовредновања у школама

Процес самовредновања подразумева следеће кораке:

1. Формирање школског тима за самовредновање

Пожељно је да тим садржи 5-8 чланова, зависно од типа и величине школе (од којих је најмање један представник родитеља и/или члан Школског одбора из локалне заједнице, представник ученика). Задатак тима је да донесе план самовредновања, да одреди које ће кључне области или поједина подручја и показатељи бити предмет самовредновања у току једне школске године, да обезбеди услове да се процес самовредновања спроведе, да усагласи правила понашања и деловања, да утврди правила чувања, заштите и располагања подацима.

2. Избор предмета праћења и вредновања

У зависности од предмета праћења и вредновања, школа треба да изабере одговарајуће кључне области, подручја вредновања и показатеље.

У почетку се може одабрати једна кључна област или једно подручје, а када се стекну прва искуства, добро је комбиновати више области, подручја и показатеља.

3. Израда плана за самовредновање

План би требало да садржи:

- Активности у току процеса и после извршеног самовредновања;
- Учеснике унутар и ван школе;
- Време реализације активности;
- Инструменте и технике за спровођење самовредновања.

4. Чување, заштита и располагање подацима (доказима)

За свако подручје вредновања и показатељ прикупљају се ваљани и поуздани докази. Школски тим за самовредновање бави се документовањем нивоа остварености. Школа обезбеђује заштиту и чување прикупљених података и доказа.

5. Обрада и анализа добијених података

Школски тим анализира предмет вредновања на основу прикупљеног материјала, али и других извора којима школа располаже: дневници рада, свеске ученика, планови рада, записници и други материјали који могу бити од користи за квалитетну анализу.

Приликом обраде података школски тим примењује оне статистичке методе за које поседује одговарајућа методолошка знања. Анализа ће бити објективнија и реалнија ако је предмет вредновања посматран из различитих углова, што се постиже применом разноврсних техника и инструмената.

6. Писање извештаја

Извештај треба да буде заснован на чињеницама прикупљеним из различитих извора. Поред јасне слике процеса самовредновања, у извештају треба нагласити:

- Области које могу послужити као примери добре праксе;
- Области које су на задовољавајућем степену остварености;
- Области које треба унапредити.

Извештај садржи и предлог мера за унапређење рада школе. Сврха извештаја је да:

- Буде основа за израду акционог плана за унапређење одређених сегмената рада школе;
- Буде полазиште за школско развојно планирање;
- Пружи битне информације за спољашње вредновање школе.

7. Акциони план

Акциони план може бити део Школског развојног плана или самостални документ. При састављању акционог плана одређују се развојни циљеви и приоритети и постављају остварљиве мере. Број приоритета не би требало да буде велики (3-5). При њиховом одређивању полази се увек од потреба школе, али се имају у виду и потребе локалне средине, као и национални приоритети.

Акциони план треба да садржи:

- Предвиђене активности утврђене на основу постављених приоритета,
- Циљеве,
- Носиоце активности,
- Временску динамику и
- Начин праћења реализације.

У изради Акционог плана учествују сви носиоци активности.